

ken?" Doodewaard '81 neemt hij daarom liever niet op in zijn 'onderzoek'.

'Spelen met de werkelijkheid' is een nauwelijks verholen ode aan de utopie. "Een tussenweg tussen het feitelijke en het utopisch denkbare lijkt er niet te zijn. Alleen utopieën vergroten het 'denkbaar mogelijke'. Andere vormen van kritiek blijven steken in hun poging het feitelijk mogelijke te vergroten."

Een poging tot herwaardering van het 'denken in alternatieven' valt te prijzen in een tijd waarin 'grote verhalen' taboe zijn. Het is echter nonsens te beweren dat utopieën het monopolie hebben op 'het mogelijke'. Het vergroten van het *denkbaar* mogelijke kan, volgens ons, alleen als inspiratiebron dienen om het *feitelijk* mogelijke te vergroten. Niet de vraag óf sociale bewegingen utopisch zijn of niet is interessant, maar de vraag wat de rol is van 'het bevloegene' in een beweging. Met de gevonden kenmerken heeft Gilissen een prachtig instrument ontworpen om vragen te stellen als: Op welke wijze leeft de utopie in de beweging? Hoe wordt de spanning tussen de werkelijkheid en het ideaal ervaren? Beleeft de basis dit alles anders dan het kader? Welke factoren leiden tot een verschuiving van utopische bevlogenheid naar een meer concrete, beleidsgerichte opstelling of tot een keuze voor het gebruik van geweld? Met dit soort vragen zou Gilissen een schat van informatie kunnen ontdekken. Hoe inspirerend zijn het idealisme en de andere omgangsvormen binnen een beweging? Op deze manier had zichtbaar kunnen worden hoe sociale bewegingen utopische elementen productief hebben gemaakt. Wellicht zouden dan aanwijzingen gevonden kunnen worden hoe de impasse van 'het denken in alternatieven', van het denken in grotere verhalen, kan worden doorbroken.

Joep Gilissen heeft zijn hart echter verpand aan de utopie. Hij weet niet aan te geven wat de waarde van de utopie

voor de hedendaagse politieke praktijk is, en kan het utopisch denken dus niet stimuleren. Eigenlijk is Gilissen zelf een Titaantje. "Eéns waren we 't dat we eruit moesten. Waaruit en hoe? Eigenlijk deden we niets anders dan rooken drinken en boeken lezen". Een heerlijk leven, maar een taboe op idealisme doorbreekt hij er niet mee.

Jonge filosofen en hun boekenkast

Gerard de Vries

Recensie van: Geraedts, F. en L. de Jong (red.), *Ergo Cogito I - Tien Filosofische Lezingen*, Groningen Historische Uitgeverij, 1988.

Ergo Cogito I bevat tien oorspronkelijk als lezingen gepresenteerde opstellen, bijeengebracht door het 'filosofisch agentschap' Ithaka. Het is de eerste bundel uit wat wordt aangekondigd als een reeks van vijf delen. "De auteurs mengen zich in de openbare discussies over gezondheid en moraal, wetenschap en cultuur. Niet naar binnen gekeerd, geen navelstaren, geen filopsychologie of 'filosofologie': het is filosofie in debat met de geest van deze tijd", zo koert de achterflap van dit boek ons toe. Was het maar waar.

De auteurs zijn bekenden voor de lezers van *Krisis*: Bolle, Boomkens, Geraedts, Grooten, Kwa, Mol, Oosterling, Pekelharing, Vink en Van Weelden. Dit tiental wordt zelfbewust als een nieuwe generatie jonge Nederlandse filosofen gepresenteerd. Om helemaal zeker van hun zaak te zijn hebben de redacteurs van de bundel aan Delfgaauw gevraagd uit de doeken te doen wat de genoemde schrijvers nu eigenlijk gemeen

hebben. De Groninger emeritus gaat in zijn voorwoord kort in op stijl, methode en thema van de stukken die in deze bundel verzameld zijn en maakt een enkele sympathieke kanttekening, maar hij komt uiteindelijk toch niet veel verder dan de constatering dat voor alle hier verzamelde auteurs Nietzsche en Freud de dominante achtergrond vormen. Erg specifiek is dat natuurlijk niet. Ook Ter Braak oriënteerde zich aan dit tweetal, evenals de meeste intellectuelen in Nederland na de Tweede Wereldoorlog: bewonderaars van Ter Braak als Sierksma en later Goudsblom, zowel als een lange stroom vaderlandse theologen. Delfgaaus constatering is desalniettemin ter zake. Zij maakt ons er namelijk op attent dat de hier verzamelde filosofen jong mogen zijn, maar dat zij ook erg nederlands zijn. Het hoofdthema van hun beschouwingen wordt niet gevormd door concrete vormen van onrecht, noch door technisch-filosofische kwesties, maar door wat zich enigszins archaisch laat omschrijven als 'de levensbeschouwelijke crisis van de moderne samenleving'. Wat hen dwars zit is wat Oosterling omschrijft als de "diffuse onvrede en knagende onlustgevoelens" die de moderne mens zouden kenmerken. Dat probleem delen zij met hun illustere voorgangers, evenals het feit dat zij door Freud en Nietzsche beïnvloed zijn. Wat hen een specifiek hedendaags geluid geeft, is in de eerste plaats dat zij deze schrijvers met specifieke ogen hebben gelezen: bij menigeen moet het werk van Bataille, Foucault en Lyotard permanent op tafel hebben gelegen.

Gemeenschappelijk boekenbezit maakt van een groep echter nog geen generatie. Een generatie, schrijft Mannheim die over deze zaken heeft nagedacht, bestaat uit een groep tijdgenoten die een significante ervaring delen. Welke significante ervaring deelden deze filosofen? Afgestudeerd rond 1980 kwamen zij net te laat om deel te nemen aan Vietnambetogingen en studentenprotest; voor de

nieuwe tijd waren zij weer wat te vroeg. Wat deze auteurs gemeen hebben is geen significante ervaring, maar juist een gebrek daaraan én het besef iets te hebben gemist. Wat zij als gevolg daarvan delen is een bepaalde *houding*: zij willen zich als filosoof uitspreken over 'problemen van onze tijd', doch blijven buitenstaanders.

In plaats van zoals hun voorgangers met Marcuse of Habermas in de hand op zoek te gaan naar de utopische energieën die vrijgemaakt kunnen worden om aan de ellende waaraan moderne mensen zouden lijden een einde te maken, richt een aantal van de hier verzamelde schrijvers zich bijvoorbeeld op de vraag waarom de generatie voor hen het tij heeft laten verlopen. Geraedts waagt zich aan een verklaring. "Aan de rebellie van de naoorlogse generatie en haar falen ligt een oorlogssyndroom ten grondslag, een zogenaamd 'tweede generatie-oorlogssyndroom'", schrijft hij. Over de originaliteit van deze verklaring valt te twisten, maar interessanter is de houding die zij onthult. Wie de conclusie trekt die Geraedts formuleert, beschouwt protest én het falen ervan als vanzelfsprekend en als onvermijdelijk, een kwestie van het opkomen en verdwijnen van generaties, het gevolg van een proces dat zich buiten de wil van mensen om voltrekt. Deze verklaring toont dat Geraedts zich niet als betrokkene bij de beschreven gebeurtenissen ziet, maar zich als buitenstaander opstelt. Dezelfde houding komt ook in de opbouw van Geraedts stuk tot uitdrukking. Expliciet wordt de positie van de buitenstaander ingenomen: Geraedts richt zijn opstel in als een lezing van een historicus uit een verre toekomst, die terugkijkt op de tweede helft van de twintigste eeuw. De deftige "geachte collegae" tot wie hij zich - enigszins irritant - op iedere bladzijde wendt zijn geen betrokkenen en men mag aannemen dat Geraedts de tijdgenoten voor wie hij natuurlijk feitelijk schrijft, ook niet als zodanig beschouwt.

Ook enkele andere schrijvers manoeuvreren zich - misschien zonder zich dat te realiseren - in een vergelijkbare positie. "Ik zou de volgende vraag willen stellen: zou het zo kunnen zijn dat de filosofische praktijk al sinds lange tijd vanuit een andere ruimte, op een andere plaats, wordt beoefend dan algemeen, met name door filosofen zelf, wordt aangenomen?", zo luidt bijvoorbeeld het - pompeuse - begin van Boomkens' bijdrage. Zijn conclusie luidt dat we om filosofie te vinden ons niet langer tot de filosofische traditie moeten richten, maar het perspectief moeten kiezen van een 'ontologie van het heden' en alledaagse documenten die stilzwijgende of impliciete kennis bevatten dienen te bestuderen. De filosoof moet journalist of documentalist worden. In plaats van de daad bij het woord te voegen, blijft Boomkens echter bij deze conclusie staan. Zo, inderdaad, maakt men zich tot buitenstaander: de traditie wordt met goede redenen afgewezen, zonder echter er iets concreets voor in de plaats te zetten.

"When men cannot observe, they don't have ideas; they have obsessions", aldus V.S. Naipaul, die in zijn journalistieke werk en in zijn romans datgene beoefent wat Boomkens voor ogen staat, al zal Naipaul het zelf vermoedelijk geen 'ontologie' noemen. Naipauls werk wordt echter niet door de hier verzamelde "jonge filosofen" geanalyseerd, en evenmin dat van andere literaire auteurs van deze tijd. Wanneer de hier verzamelde filosofen zich buiten de filosofische traditie bewegen, richt men zich op literaire werken die meer dan vijftig jaar oud zijn: Musils *Mann ohne Eigenschaft*, het werk van Gertrud Stein, keuzes waaraan men zich in *academia* geen buil zal vallen. In de plaats van eigen significante ervaringen of een frisse kijk op het werk van tijdgenoten treden de gecanoniseerde werken van een vorige generatie; de eigen obsessies worden verwoord via de ervaringen van anderen. In plaats van 'ontologie van het

heden' wordt de 'filosofie van de boekenkast' beoefend.

De beste opstellen in deze bundel zijn de meer traditionele. Kwa schrijft een goed stuk over de rol van metaforen; Mol geeft een interessante kijk op de gezondheidszorg die om uitwerking vraagt door uiteenlopende activiteiten binnen het medisch bedrijf te vatten onder het begrip 'ordenen'; Grootens behandeling van de manier waarop Freud en Lacan de voor de rationalist ongrijpbare onredelijkheid in hun analyses van het onbehagen in de cultuur een plaats geven is traditioneel van vorm maar - misschien daardoor - helder. Ook Pekelharings opstel valt in deze categorie. Misschien moet dat ook van Bolle's verhandeling over Bataille gezegd worden, maar de spontane lach/huilbuien die mij overvielen bij zinnen als "In Batailles heilige pornografie wordt dus Hegels negativiteit existentieel ervaren in de ongeneeslijke wond die door een dronken nachtelijk bordeelbezoek wordt geslagen", stond een juist begrip in de weg en ik moet mijn oordeel dus maar opschorten.

Wat na het lezen van het boek overblijft is het gevoel van dodelijke serieusheid waarmee de auteurs zichzelf bezien. Men wil intellectueel zijn en lijkt te denken dat deze status veroverd moet worden via geleerdenproza en literaire hoogstandjes die - uiteraard - ontarden in maniertjes. Ook auteurs die elders - in *Krisis*, in literaire bladen en *Vrij Nederland* - interessante en goed-leesbare stukken schrijven, slaan in dit boek plotseling een deftige toon aan. Misschien is de oorsprong van deze bundel daaraan debet. De lezingen voor de Faculteiten der Wijsbegeerte die Ithaka organiseerde en die op zich lieten zien dat er potentieel leven in de Nederlandse filosofische brouwerij is, zijn door sommigen wellicht teveel opgevat als een kennismaking met potentiële werkgevers op wie indruk moest worden gemaakt. De werkelijke oorzaak ligt echter een

niveau dieper. Primair lijkt de afstandelijke deftigheid mij het resultaat van een filosofische houding die de blik op de boekenkast fixeert.

De Warboel van Van Rossum

Bernike Pasveer

Recensie van: Wouter van Rossum, *De plaats van de Ivoren Toren. Een Inleiding in de Wetenschapssociologie*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1988.

Wie geïnteresseerd is in wetenschaps-onderzoek nu het duidelijk is geworden dat het Standaardbeeld van wetenschap inadequaat is bevonden, is aangewezen op een buitengewoon heterogeen en onoverzichtelijk mengsel van onderzoeksresultaten en historische, sociologische en filosofische principes. Daaruit komt voorwaar niet zomaar een coherent en helder beeld boven drijven. Een Inleiding die de ontwikkelingen in het vakgebied systematisch en met kennis van zaken uiteenzet is dus geen overbodige luxe. Professor Wouter van Rossum heeft onlangs een Inleiding in de Wetenschapssociologie geschreven. Jammer genoeg is het bestaan van zijn Inleiding allesbehalve een luxe.

Het eerste verklaringsprobleem. Het gaat meteen fout in de inleiding van de Inleiding, als Van Rossum zijn vraagstelling introduceert. De inleiding blijkt te zijn gebouwd op twee forse misvattingen. De eerste is dat Van Rossum meent dat een Inleiding een verslag kan zijn van de normatieve preoccupaties van de auteur, terwijl die zich - zeker in dit geval - moet bezighouden met de overdracht van "de 'conventional wisdom' van een vakgebied. Als het goed is zal men er

geen originele gedachten in aantreffen" (1). Ten tweede meent Van Rossum dat het nog steeds een relevante vraag is hoe wetenschap zo 'zuiver' mogelijk kan worden beoefend, dat wil zeggen: vrij van maatschappelijke invloeden. Het antwoord: wetenschap wordt beoefend (en/of moet worden beoefend) in een 'Ivoren Toren'. De wetenschapssociologie moet in dat geval twee verklaringen leveren. Ze moet de 'interne werking' van 'de' wetenschap verklaren: hoe komt het dat wetenschap sociaal onafhankelijke kennis produceert en moet produceren. En ze moet 'verklaren' "[w]aarom iets dat zich per definitie afzondert van de rest van de samenleving zo'n grote rol in die samenleving [kan] gaan spelen" (p.11), vrij vertaald: wat de samenleving moet met die zuivere kennis. Daarmee is het probleem van het boekje duidelijk: Van Rossum heeft helemaal geen Inleiding in de Wetenschapssociologie geschreven, maar een eerste concept van een eigen onderzoek op basis van de normatieve, en filosofisch inadequate, veronderstelling van de wenselijkheid en mogelijkheid van 'zuivere' wetenschap.

Toch heeft Van Rossum de wetenschapssociologie ingedeeld in vier 'benaderingsmogelijkheden'. De organisatiesociologische benadering van Merton, die hij uitgebreid maar niet al te overzichtelijk behandelt. De kennis-sociologische benadering, waarbinnen een beetje Kuhn, het Sterke Programma, een aantal 'constructivisten', maar ook de Starnbergers, en zelfs een ruiltheoretische benadering aan de orde komen! De etnografische of (sociaal) constructivistische benadering met o.a. Latour en Woolgar en conversatie-analyses. En als vierde benadering een referentieloos 'cultuursociologisch' programma; een klaarblijkelijk uit de duim van Van

1 Gerard de Vries, *De ontwikkeling van wetenschap; Een inleiding in de wetenschapsfilosofie*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1985, p. 7.